

OSMANLILAR HÂKİMİYETİ DEVRİNDE SLOVÂKYA'DAKİ VERGİ SİSTEMİ HAKKINDA

Jozef BLASKOVICS

1- Osmanlı Devleti XVI. ve XVII. asırlarda bugünkü Çekoslovakya'ya ait bölgelerde bir kaç¹ askerî zafer kazandıktan sonra, güney ve doğu Slovâkya'nın oldukça geniş bölgelerini hâkimiyetleri altına almışlardı. Osmanlıların Slovâkya'ya girişleri Estergon (Esztergom) kalesinin fethinden sonra, 1543 yılında başlamış ve Budin ile Egri'nin düşmesiyle bölgedeki hükümler sona ermişti.

Tarihî kaynaklardan bilindiği gibi Filek (Filakovo, Füleky)'in fethinden sonra civardaki 600 den fazla², Uyvar (Ersekújvár, Nové Zámky)'nin fethinden sonra ise 700 den fazla³ kasaba ve köy ahalisi iştilmedik çabuklukla, bir iki ay zarfında, Osmanlıların hâkimiyetini kendi rızasıyla kabul etmişlerdi.

Osmanlıların bu inanılmaz çabuklukla elde ettikleri başarıyı, yani yerli halkı kendi tarafına kazanmalarını, Avrupa tarihçileri bir türlü anlamamakta ve açıklamamaktadırlar. Bu bölgelerde kazandığı başarı Osmanlıların askerî üstünlüğüyle ve silâhların zaferiyle⁴ yeterli olarak aydınlatılamaz, bu başarı

1 Budun Beylerbeyi Ali Paşa'nın 10 ağustos 1552 tarihinde Palást (bugünkü Pláštovce) yanında kazandığı zafer; Estergon'un fethi (1543), Filek'in fethi (1554), Egri'nin fethi (1596), Uyvar'ın fethi (1663).

2 Katona S., *Historia critica regnum Hungariae, Pest-Pozsony 1779-1817*; Cilt XXII. S. 535, Filek'in fethinden sonra Osmanlıların himayesi altına 800 köyün girdiğini yazıyor.

3 Kočíš L., *Nove Zámky v minulosti a súčasnosti, Nové Zámky 1967*, pp. 19-24; Blaškovič J., *Einige Dokumente über die Verpflegung der türkischen Armee vor der Destung Nocé Zámky (Uyvar) im J. 1663*, in: *Asian and African Studies II*, Bratislava 1966, pp. 103-127; Başbakanlık Arşivinde (İstanbulda) Defter-i mufassal der eyalet -i Uyvar 115. Numaralı Tapu defterinde ise köy ile kasabaların sayısı 757 yi bulunmaktadır.

4 Uyvar seferinde Türk ordusunun başkumandanı Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa Uyvar muhasarasına karar verdiği zaman "Eğer Yanikkale muhasarasına gidersek yollar dağlık ve etrafta şenlik yok; askeri doyuracak köyler mevcut değil. Metin bir kale olup alsak bile, bir kale almış oluruz. vilâyet almış olmayız" demiştir (Raşit Tarihi C. I. S. 34; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III .Bölüm I. S. 414.)

nın sırrı Türklerin vergi sisteminde ve becerikli siyasî davranışlarında idi.

Bu vergi sistemi Nemçe İmparatorluğundaki vergi sisteminden daha adaletili olmakla beraber, Osmanlıların himayesi altına girmiş olan yerli halka daha rahat ve emin yaşama imkânını sağlıyordu.

Yukarıda işaret ettiğim gibi Osmanlıların hâkimiyeti Slovakya'da 143 yıl devam etmiştir. Uyvar bölgesi 23 yıl süre ile, Filek bölgesi 40 yıl, Rima Sonbat bölgesi 133 yıl, Cigerdelen (Parkán, Štúrovo) bölgesi ise tam 143 yıl Osmanlı İmparatorluğuna dahil idi. Bu kadar uzun süren Osmanlı hâkimiyeti yalnız bizim tarihimizde değil, aynı zamanda Orta ve Güney-doğu Avrupa tarihlerinde de derin izler bıraktı. Bundan dolayı bu devri objektif olarak tanımın bizim ve Avrupa tarihçiliği için büyük önemi vardır. Fakat Osmanlı hâkimiyeti devri memleketimizde ve bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan ülkelerde henüz yeterli olarak araştırılmamıştır.

Bu devrin siyasî tarihini, bazı kültürel, ekonomik ve diğer ilişkilerini Osmanlı hâkimiyeti altında uzun müddet kalmış milletler tarihçilik yönünden oldukça iyi bir şekilde ele almışlardır. Problemlere kısmen çözüm yolu bulan bir kaç güzel tarihi eser yayınlamışsa da⁵, işgal edilen bölgenin ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişiminin ana noktalarını doğru olarak açıklayan hiç bir monografik veya sentetik eser henüz yayınlanmamıştır. Bizim ve yabancı tarihçilerin bütün gayretlerine rağmen, yalnız yersel kaynaklardan bu ilginç devri açıklamak başırlanamamıştır. Lâtin, Alman, Macar, Slovák ve diğer Avrupa ülkelerinin kaynakları yalnız çelişmelerle dolu tek yönlü fikir verip, tâbi olan halkın kaderi, işgal edilen bölgenin ekonomik ve toplumsal gelişimi, halk yerleşiminin şekli ve tarihi, halk tabakaları arasındaki çelişmelerin yaratılması ve geliştirilmesi hakkında hemen hemen hiç bir bilgi vermiyorlar. Osmanlı-Türk hâkimiyeti altında uzun bir müddet kalan, veya daimî olarak giren ülkelerle halklarının kaderleriyle tarihleri bu güne kadar açıklanamamıştır.

Yersel kaynakların araştırılması, açıkça memnuniyet verici neticelere ve bu devrin geniş bir şekilde doğru kritiğine yol açmadığı için, tarihçiler ve şarkiyatçılar Osmanlılar devrinden kalma yazılı kaynakları araştırmaya başvurmuşlardır. Avrupa ile Balkan ülkelerinin ve başlıca Türkiye'nin arşivlerinde milyonlarca tarihî vesika hıfzolunmuşsa da, bu zengin materyalin bugüne kadar ancak ehemmiyetsiz küçük bir parçası araştırılıp yayınlanmıştır.

⁵ Son zamanlarda bizde ancak iki mühimce tarihi eser çıkmıştır: Dejiny Slovenska, Bratislava 1961, S. 257-343. İkincisi: Dejiny Československa, C. II, Praha 1965.

2- Öyleyse ilk vazifemiz Osmanlılar devrinden kalma ve Çekoslovakya arşivlerinde saklı bulunan Türkçe tarihî belgelerin incelenmesi ve neşredilmesidir. Arşivlerimizde yapılan araştırmalara bakılırsa, o devirden kalma Türkçe tarihî belgelerin sayısı bini aşmamaktadır.⁶

En ehemmiyetli ve en büyük Türkçe tarihî belgeler koleksiyonu Rimavska Sobota (Türkçe Rima Sonbot, macarca Rimaszombat, almanca Groß-Stefelsdorf) şehrinin arşivinde hıfzolunmuştur. Güneydoğu Slovâkyâ'nın, Çekoslovakya-Macaristan hududuna yakın, Rimava (Rima) çayının kenarında bulunan bu şehrin 16 bin nüfusu vardır. Şimdi bir kaza merkezi olan bu kasaba 17 nci yüzyılda, güneyde Osmanlı İmparatorluğuna, kuzeyde ve batıda Avusturya İmparatorluğuna, kuzeyde Lehistan, doğuda Erdele giden ticaret yollarının birleştiği yerde, önemli bir ticaret, manifaturacılık ve kültür merkezi idi. İlki 1554-1593, ikincisi 1596-1686 yıllarında olmak üzere iki defa Osmanlı hâkimiyeti altına girmişti. Şehrin arşivinde ikinci devreye ait 255 Türkçe tarihî belge saklı bulunmaktadır.

Bunlara benzer ve aynı konuya değinen Türkçe vesikalar başka şehirlerde de bulunmaktadır. Božnava (Rozsnyô, Türkçe Rojna), Jelšava (Jolsva, Türkçe Yoşva), Banská Bystrica, Miskolc (Mişkofça), Gyöngyös, Hatvan vb. şehirlerin arşivinde aşağı yukarı 500 vesika hıfzolunmuştur.

Bütün bu tarihî belgeler o bölgelerde yaşayan halkın hayatına dair objektif bilgi vermektedirler. Bunun için 17 nci yüzyılda Türk hâkimiyeti altında yaşamış olan kasabaların ve bütün bölge halkının hayatının ve durumunun objektif olarak krokisini çizmeğe hizmet edebilir.

Belgeler iki lisanla yazılmış olduklarından dilbilgisi bakımından da kıymetlidir. (Belgelerin arka tarafında Türkçe metnin Macarca veya Slovâkyaca hulâsası kaydedilmiştir.) Bunun için şimdiye kadar bilinmeyen eski kelimeler, terimler ve kavramlar bu ikinci lisan yardımıyla çözüleyip açıklanabilir. Bun-

⁶ Bunlar hakkında bir kaç makale yazdım: Ein Schreiben des ofener Defterdar Mustafa an der hatvaner Mauteinnehmer Derviş Beşe, in: *Charisteria orientalia*, Praha 1956, pp. 60-71; Some Notes on the History of the Turkish Occupation of Slovakia, in: *Orientalia Pragensia I*, Praha 1960, pp. 41-57; Kdejímán tureckej okúpacie na Slovensku, in: *Historický časopis VIII*, Bratislava 1963, pp. 95-116; Tradice a úkoly turkologie na Slovensku, in: *Orientalistický sborník*, Bratislava 1963, pp. 55-68; Rimavská Sobota pod osmansko-tureckým panstvom, in: *Kapitoly z dejin a prírody okresu Rimavská Sobota*, Bratislava 1968, pp. 23-70; Rimavská Sobota v dobe osmansko-tureckej nadvlády, Bratislava 1971, pp. 1-510.

Türkçe tarihî belgelerin miktarı ve nerede saklı buldukları hakkında V. Kopčan, *Turecké listy a listiny k slovenským dejinám*, in: *Historické štúdie XII*, Bratislava 1967, pp. 105-122 makalesine bkz.

dan başka tam ve oldukça açık olmayan Türkçe metinlerin anlamı da meydana çıkmıştır.

3- Belgelerin ne zaman, ne sebepten dolayı ve ne surette kaleme alındığını anlamak için, o devrin tarihine kısaca göz atmak lâzımdır.

Osmanlı Türkleri Budun'un fethinden (1541) sonra hâkimiyetlerini kuzeye ve doğuya doğru genişletmeğe başlamışlar. Kısa zaman zarfında Vaç (Vác, 1542), Estergon (Esztergom, 1543), Nograd (1544), Hatvan (1544) a Sečen (Szécsény, 1544) kalelerini ele geçirdikten sonra Estergon'un karşısında, yani memleketimizin güney bölgesinde, Tuna nehrinin sol kıyılarında da yerleşmişlerdi.⁷ Evliya Çelebinin belirttiğine göre⁸, Estergon'un karşısında, bugünkü Štúrovo adlı kasabanın bulunduğu yerde bir palanka inşa etmişler. Palankaya Ciğerdelen Parkanı ismini vermişler. Osmanlıların hâkimiyeti memleketimizde bu olayla başlamıştı.

Bu arada, 13 haziran (Osmanlı kaynaklarına göre 19 haziran) 1547 de Nemçe (Habsburg) ile Osmanlı İmparatorluğu arasında beş yıl üzerine bir sulhname imzalandı. Vadenin tamam olmasından sonra savaşlar yine başlamıştı. Osmanlılar bir kaç kale ile palanka (Veszprém, Drégely, Szécsény, Hollókő, Buják, Şahy, Darmoty) fethettikten sonra 10 ağustos 1552 de Palást (Pláštovec) sahalarında Çasar orduları üzerinde parlak zafer kazanmışlardı. İki yıl sonra Sečen kalesi kumandanı Hamza Bey'in 4 eylül 1554 te Filek (slovákça Filakovo, macarca Fülek) kalesini zaptetmesiyle güneydoğu Slovákya'nın bu bölgesinde bulunan 400 kasaba ve köy ile birlikte Osmanlı hâkimiyeti altına almıştı.⁹ Bunların arasında Rima Sonbot, daha sonra alınan Rojna (Rozňava, Rozsnyó) ve Yoşva (Jelšava, Jolsva) da bulunmakta idi.

⁷ Bu olaylar hakkında çıkmış olan tarihî eserlerin sayısı pek yüksek olduğundan burada ancak iki temel bibliografik eseri anmakla yetiniyorum: Enver Koray, Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası 1729-1955, İstanbul; Kosáry D., Bevezetés a magyar történelem forrásaihoz, I-IV. Budapest 1951. Macaristan olayları hakkında en geniş ve en iyi eser: Acsády I., Magyarország három részre osztásának története, Budapest 1897, ve Acsády I., Magyarország története I. Lipót es I. József korában, Budapest 1897.

⁸ Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul 1318, 1928. Macaristan olayları eserin 6. ile 7. cildinde anlatılmaktadır. Macarca çevirisi: Karácson I., Evliya Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1600-1664, Budapest 1904; Karácson I., Evlija Scelebi magyarországi utazásának folytatolagos leirása 1664-1666 köztí években, Budapest 1908. Palankanın Türkçe isminden Macarca Csekerdény, sonra Párkány, slovákya ise Parkán ismi meydana gelmiştir ve 1948 yılında štúrovo'ya değiştirilmiştir. Bunlar hakkında Evliya Çelebi C. VI. S. 278-279, Karácson I, S. 284-285 ve şu kitaba bkz.: Kapitoly z dejin a prirody okresu Rimavská Sobota, Bratislava 1968, S. 24.

⁹ Katona S., Historica critica C. XXII. S. 535; Bartholomaeides, Comitatus Gömöriensis notitia, Leutschoviae, 1806-1808, S. 554.

Sultan ile Çasar arasında 1559 yılında yine barış yapıldıysa da, bütün güneydoğu Slováky ile Macaristan -Slovákya hudut bölgeleri hemen hemen devamlı olarak savaşa sahne olmuştu.¹⁰ Osmanlılar Filek sancağını tesis ettikten sonra, bütün bu bölgeyi bu sancağa bağlamışlardı. Rima Sohbot, Rojna, Yoşva, Luçeniça (Lucenec, Losonc) ve Tisovec birer hass-ı hümayun olmuştu. Rima Sonbot yanındaki Soboçka (Szobotka, Sobôtka) kalesine Osmanlı garnizonu yerleştirilmişti, böyle bütün bu bölgenin himayesi sağlanmıştı.

Osmanlı Devleti ve Avusturya (Nemçe) İmparatorluğu arasında 1593 yılında yeniden savaş başlamış. Çasar ordusu bir kaç zafer kazandıktan sonra 9 kasımda Soboçka kalesini ve kaleye tabi olan Rima Sonbot ile Rojna şehirlerini, nihayet Filek kalesini de 17 kasımda Türklere geri almıştı.¹¹ Böylece güneydoğu Slováky'da Osmanlılar hâkimiyetinin kırk yıl süren birinci devresi sona ermişti.

Fakat Osmanlılar 13 ekim 1596 tarihinde Egri (Eger, almanca: Erlau) kalesini zaptetmeğe muvaffak olmuşlar ve böylelikle Avusturya İmparatorluğuna kesin olarak ağır bir darbe vurmuşlardı.¹² Egri'nin zaptından sonra bütün bu bölge (Rima Sonbot, Rojna, Luçeniça, Mişkofça ve takriben 400 köy) Egri vilayetini kuran, fakat Sobokça kalesine, ne de adı geçen diğer şehirlere garnizon kuvvetleri yerleştirmeyen Türklere teslim olmuştu.

Güneydoğu Slováky ile kuzeydoğu Macaristan bölgeleri Egri vilayetini teşkil etmiş ve bu bölgelerde bulunan şehirler (Rima Sonbot, Rojna, Yoşva, Luçeniça, Mişkofça) açık şehirler haline gelmiş, bütün bu şehirler "Beylerbeyi hassı" olarak Egri valisine vergi ödemişti. Aynı zamanda Osmanlı hâkimiyeti-

10 Acsády anılan eserinde S. 336 bkz.; Dejiny Slovenska I, S. 280-281; Slovenský Letopis III, Skalica 1879, S. 35; Istvánfi N., Pannonii historiarum de rebus ungaricis, Köln, 1622, C. XXIV. S. 328; Katona anılan eser XXV, 525; Bütün bu olayları ve savaşları en güzel surette M. Matunák anlatmış. Şu eserlerine bkz.: Drégely és Palánk katonai szerepe a török alatt 1552-1593, Korpona 1901; Korpona várkapitányai, Korpona 1901; Végghes vára, Breznóbánya 1904; Z dejin slobodného a hlavného bánskeho mesta Kremnice, 1928.

11 Acsády anılan eser S. 491-554; Dejiny Slovenska S. 283-322; Török-magyarkori Államokmánytár III, 333; Szalay, Magyar történet IV, Pest 1865, S. 415; Findura I., Rimaszombat története, Budapest 1894, S. 140-141; Monum. Hung. VII, 7-8; Soboçka düşmesinin tarihini bazı kaynaklar başka tarihte cereyan olduğunu söylüyorlar: Acsády a. e. 494.9 kasımda, Ortelius, C. I. S. 140. 8 kasımda, Kâtip Çelebi 10 kasımda tayin etmişlerdi.

12 Acsády a. e. 518; Katona a. e. XXVII ,308; Kropf, Eger vára eleste és a keresztesi csata 1596-ban, Századok 1895, 416; Karácson, Török-magyarkori történelmi emlékek II, 131; Lázár, Az ozmán birodalom története, Bp. 1867, II, 105; Gorové L., Eger története, Budapest 1826-28; Balogh János, Eger vára története, Eger 1881.

nin sonuna kadar Avusturya İmparatorluğuna da vergi ödemek mecburiyetinde de olduklarından "iki tarafa bağlı" (condominium) bir bölge halinde kalmıştı. Bu demektir ki bölgenin ikinci Osmanlı hâkimiyeti devri 90 yıl sürmüştür. Eğer bölge halkının hayatını Avusturya hâkimiyeti altında yaşayan halkın hayatı ile mukayese edersek, diyebiliriz ki, bu 90 yıl nisbeten sâkin ve barış içinde geçmişti.

4- Osmanlı idaresi her hangi idare işini, vergilerin ödenişini, vazifelerin (hizmetin) yerine getirilmesini, veyahut tebaanın şikâyetini kesin olarak kaydedip, bunlar hakkında kasabaların ve köylerin muhtarlarına (birovlarına) bir vesika (belge) vermişti. Belgeler 1596 yılından 1686 yılına kadar olan devri kapsamaktadır. Bu tarihler arasında bazı boşluklar bulunmasına rağmen, bütün bu devir boyunca bölgenin hayatını ve hâdiselerin nasıl cereyan ettikleri iyice anlaşılabilir.

Bu tarihî vesikalar şekil, yapı ve imlâ yönünden, hangi dairenin (memurun) ne maksatla meydana getirildiğini gösteren niteliklerine göre birkaç çeşide ayrılmıştır. En çoğu huruf veya tezkere namı altında tanınmış tarihî vesikalardır. En ehemmiyetleri, tabii, sultanın fermanlarıdır. Bunların sayısı yüze yakındır. Bunlardan başka birçok buyurultular, telhisler, izin tezkereleri, defter suretleri, mahkeme protokolları ve bir kaç özel mektup ta bulunmaktadır.

Vesikaların en çoğu Egri'de kısa veya uzunca bir müddet yerleşmiş olan vilayet memurları ve küçük askerî subaylar tarafından yazılmıştı. Bunların kullandıkları Türk dili şekil olarak bugünkü Türkçeden yalnız imlâ bakımından değil, aynı zamanda fonetik, kelime ve cümle yapısı yönünden de ayrılmaktadır. Kelime hazinesinde de farklar vardır. Vesikaları yazanlar konuştukları gibi yazdıklarından (çünkü çokları imlâ kaidelerini bilmiyorlardı) belgelerde bir çok imlâ ayrımları, bazen de hatâlar gözükmektedir. Bunlar o zamanki telâffuz, bazı fonetik ve kelime yapısı görünümleri hakkında bize faydalı malûmat verebilir. İmlâ ayrımlarının ve hatâların dikkatli incelenmesiyle 17. yüzyıl Türkçesinin gelişim ve tarihi hakkında değerli bilgiler elde edebiliriz. Meselâ -megin eki 1669 yılına kadar ancak bu şekilde meydana gelmiştir, ama bu yıldan sonra -meyin şekline gelmişti. Metinlerde çok kerre bazı kelimelerin eski şekli bulunur: kendü, girü, aldurmak, bildürmek, eyledük, varoşunun, vs.

Belegelerin arasında bir kaç kıymetli ve nadir vesika da bulunmaktadır. Meselâ Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşanın Tatar ordusu kumandanına gönderdiği kendi elyazısı, Köprülü Mehmed Paşanın Macarca bir ahdnamesi¹³,

¹³ Türkiyat Mecmuası'nın C. XV. (İstanbul 1968), 37-45 sayfalarında bu kıymetli tarihî vesika hakkında yazdığım küçük makale ile vesikanın fotoğrafı da yayınlandı.

Tatar ordusu kumandanlarının elyazmaları (biri Ahmed Gerey, ikincisi Azamet Gerey'in elyazısı), Kamenıça'da (Kamenec Podol'skij Ukraynada) yazmış olan Sultan Dördüncü Mehmedin fermanı, vb.

Belgelerin muhteviyatına gelince yüzde 90 ı bu bölge halkının vergi işlerini, ötekileri ise diğer konuları ele almaktadır. Meselâ seyahat belgesi, inşaat izni, koruma vesikaları (himaye kâğıtları), resmî kopyalar, vs.

Halktan iyilikle veya zorla istenilen vergilerin veya vazifelerin çeşitlerini ve miktarını, Osmanlı memurlarının ne gibi iyilikler veya hatâlar yaptıklarını ve buna karşılık yüksek makamların hangi tedbirleri aldığı, bu vesikalardan öğrenilebilir. Böylece bu vesikalar herşeyden önce, Osmanlılar devrinde güneydoğu Slováky ve kuzeydoğu Macaristan hudut bölgelerindeki vergi sistemini öğrenmeye imkân veriyorlar. Bu materyal aynı zamanda tarım üretimi, ticarî malların nakliyatı ve gümrük hakkındaki bilgileri de kapsamaktadır.

5- Vergi meselelerine gelince, bu tarihî vesikalardan Osmanlı İmparatorluğuna tabi olan bölgelerimizde yaşayan halkın (reaya) ödeme ve çalışma (hizmet) mecburiyetlerinin sistemi öğrenilebilir. Tebaanın bütün vergi ve vazifeleri (tekâlif) üç şekilde idi: paralı vergi (hukuk-ı şer'îye ve rüsum-u örfiye), kanunen ve şer'an ölçülen iş (hizmet) ve hediyeeler.

Vergilerin miktarını bir kaç ferman ve buyurultu tayin etmişti. Bunlara göre vergi miktarı reayaların bütün gelirlerinin onda birini (öşür) aşamazdı.¹⁴ Osmanlı idaresine en büyük başarı sağlayan vergi sistemindeki bu nokta, Avusturya vergi sistemiyle karşılaştırılırsa, yerli halkı kazanan adaletliliği göze çarpar. Çünkü Avusturya vergi sistemine göre tebaa devlete bütün gelirlerinin onda birini ödedikten sonra, geride kalan onda dokuzundan hıristiyan kiliseye (ecclesiatic) yine onda birini öderlerdi. Toptan ödedikleri yüzde 19 u etmişti. Osmanlı vergisi ise bunun ancak yarısı, yani yüzde 10 u idi.

Devlete ödenen vergiler şunlar idi: aile başına düşen vergi (cizye), pazara getirilen mal için rüsum (mal kıymetinin otuzda biri) ve yabancı ülkelerden getirilen mal için gümrük.

Hass olarak (hass-ı hümayun, hass-ı mirimiran) tayin olunan kasabalar ve büyücek köyler (varoş) bütün vergilerini devlete de, has sahibine de götürü olarak (ber vech-i maktu, à forfait, Pauschal) öderlerdi. Has varoşları şunlar idi: Rima Sonbot, Rojna, Yoşva, Luçeniça, Kokava, Klenofça, Tisolça (Ti-

¹⁴ Eklenmiş olan 9. numaralı fermana bkz. ("Öşre muadil maktuların eda edüp..."),

soveç), Kameñeç (Kamenec pod Vtácnikom), Jibritofça (Zibritov) ve Narhid (Nyárhid).

Götürü olarak ödenen vergi (maktu) üzerinde kısaca duralım. Bu tarzda ödenen vergi, iki vazifeden, götürü olarak ödenen paralı vergiden ve götürü miktarda ziraat mahsullerinden ibaretti. Çeşitli bölümleri var idi: muayyen bir miktarı para ile ödenirdi (kesim), toprak mahsullerinden un, çavdar, yulaf, arpa, tereyağı, bal, kasaplık hayvanlar, süt inekleri, odun ve kuru ot olduğu (in natura) verilirdi, veyahut bunların yerine anlaşmaya göre geçer fiyatın parasını öderlerdi.

İdare takımında kethüdaya her verginin onda birini ve hazinedara yirmide birini öderlerdi. Kadiya bedel-i kısmet adı altında senelik yekûn olan 12-14 kara kuruş öderlerdi. İdare işi için (belgenin tertiplenmesi) de az miktarda bir para verirlerdi. Bunlardan başka olağanüstü rüsumlar da vardı, öşri diyet (bir kimsenin öldürülmesi için) ve çeşitli para cezası gibi.

Halk mecburî işleri (hizmet) devlete (hizmet-i padişahî) ve has sahibine karşı görürlerdi. Devlete bir iki hizmette bulunmak zorunludur. Meselâ devlete ait hububatı Egri veya başka kale depolarına taşımak, veyahut savaş seferlerinde orduya erzağın taşınması için koşul arabaları vermek bu hizmetlerdendir. Beylerbeyi için zirai işler de yaparlardı. Osmanlı hâkimiyetinin hemen başlangıcından itibaren bütün bu işlerden (hizmetlerden) kendilerini para ödeyerek (hizmet akçesi) kurtarabilirlerdi ve ekseriyetle de böyle olurdu.

Hediyelerin mecburî bir ölçüsü yoktu, fakat öyle bir âdet meydana geldi ki, bütün vergilere ve rüsumlara hediye olarak 1/5 zam yapıldı.

6- Halkın âmme hukuku meseleleri arasında, ihtilâflı meseleler, özellikle vergilerin artırılması, memurların haksız davranışları ve mahkeme davalarının büyük önemi var idi. Bazı hallerde memurlar iki kere vergi alıp inkâr ederlerdi. Halk yardım için Budun valisine başvurmak zorunda kahlardı. Eğer Budun valisinden verilen emir yerine getirilmediyse, tâ İstanbul'a kadar gidip Bâbüaliye şikâyet ederlerdi. Yüksek makamların emrine göre bu meseleleri kadılar karara bağlarlardı. Belgelerde görebiliriz ki, karar çok objektif olarak alınır, sebebi belli hallerde, fakir reayalara hak vermekte tereddüd edilmezdi.

Savaş tehlikesinde has sahibi kendi reayasını müdafaa ederdi ve onlara belgeler -himâye kâğıdı- verirdi. Düşman ülkelerinden göçen ve Osmanlı İmparatorluğunda yerleşmek isteyen reayalar devletin yüksek makamları tarafından özel olarak muhafaza edilirdi.

Tabiidir ki bu küçük etüt çerçevesinde bir buçuk yüzyılın başlıca olaylarını, yerli halkın ve bazı kasabalarımızda yerleşmiş olan, bazen orada doğup büyüyen Osmanlı-Türk ahalsinin talihini, bütün kederle neşelerini sığdıramıyorum. Burada ancak Osmanlı idaresinin, yüksek devlet makamlarının, vilayet dairelerinin ve hususî şahısların da yerli halka nasıl davrandıklarını gösteren bir kaç karakteristik ve ilgi çekici olayı zikretmekle yetiniyorum.

Kaynaklarımızdan açık olarak görünüyor ki Osmanlı idaresi de, hususî şahıslar da yerli halka, bir felâket (yangın, tuğyan) neticesi olarak veya başka sebepten dolayı (salgın hastalıklar, düşman çapulları) ağır duruma düştükleri zaman, yardım eli uzatmakta tereddüt edememişlerdi.

Vergi ödemesinde ahaliye kolaylık yapmak maksadiyle Nasuhpaşazade Vezir Hüseyin Paşa¹⁵ vergilerin üç aylık taksitlerle ödemelerine izin vermişti. Ödemenin vadesi geldiği zaman, ahalinin yeterli miktarda parası veyahut teslim edilecek mahsulleri olmamışsa, Osmanlı memurları daha küçük taksitlerle de yetinmişlerdi¹⁶, veyahut vadeyi uzatmışlardı¹⁷.

Özellikle eminler (vilâyet vergi toplayan memurları) devlete ait vergiyi (cizye) alırlarken, iyi niyet ve büyük anlayış göstermişlerdi. Ahalinin çok defa bir¹⁸, bazen iki yıl¹⁹, hattâ üç yıl da²⁰ cizyenin ödemesinde geri kaldıkları zaman, eminler göz yummuşlar, bundan kendilerine bir güçlük meydana çıkmasın diye, hattâ tezkereye eski tarihi de kaydetmişlerdi.

Paraları olmadıkları zaman Türkler çok defa ahaliye, vergiyi tam zamanında ve kusursuz ödeyebilmeleri maksadiyle, hattâ bazen faizsiz olarak, para ödünç vermişlerdir. Meselâ 1666 yılında Mustafa Kapı Ağası Rima Sonbot muhtarına 31 bin akçeyi faizsiz, ve Hacı Salih, Egri Beylerbeyisi hazinedarı 92 gümüş kuruşu ödünç vermiş.²¹

21 haziran 1674 te Hôngöş (Gyöngyös) kasabasında büyük yangın çıkmış. Bütün evler, erzaklar yanmış, kasaba kül haline gelmiş, ahali komşu köy-

15 Radvaň Devlet Arşivinde 55. Nr. vesika.

16 Rimavská Sobota Şehir Arşivinde 87 numaralı, Radvaň'daki 117, 179 ve 180 numaralı vesikalar.

17 Radvaň'daki 6, 10, 54, 131, 252, ve 253 Nr. vesikalar.

18 Rima Sonbot'taki 62, 136, 144 Nr. vesikalar.

19 Radvaň'daki 127, 183 ve 205 Nr. vesikalar.

20 Radvaň'daki 196 Nr. vesika.

21 Rima Sonbot'taki 131 Nr. vesika.

lere sığınmış. Egri divani dört yıllık bütün vergilerini ve hizmetlerini affetmiş.²²

Halk için en büyük zorluk seferler zamanında savaşlarla ortaya çıkmıştı. Kasaba ile köyler halkı Avusturya Çasarının ordusunu beslemek mecburiyetinde kalmışlardı. Osmanlı ordusu geldiği zaman ise, ahaliden erzaklarını ordu geçer fiyatla satın almış²³ ve köylerle kasabalarda islâm askerinin yerleşmesi, tebaanın incitilmesi yasak edilmiş, ahaliye ordu yüksek kumandanlarını himâye kâğıtları verilmiş, günlük hayat ve çalışmalarında rahat olmaları sağlanmıştı.²⁴

Bu birkaç örnekten açıkça anlaşılıyor ki, yerli halk, Avusturya İmparatorluğunun çetin kanunlarıyla yasak edilmesine rağmen, Osmanlı hâkimiyetini kaydettiğim inanılmaz çabuklukla kabul edip beğenmiş. Bu iki dev İmparatorluk arasında her an ezilmek tehlikesinde yaşayan halkın durumu, iki hâkimiyet arasındaki yaşamanın farkını, Michal Matunák²⁵ tath tath şöyle anlatıyor: "... Očová ismindeki köy halkı Avusturya'ya tabi oldukları devirde her zaman ormanlara kaçıyorlardı ve şimdi (yani Osmanlı hâkimiyetini kabul ettiklerinden sonra) devamlı olarak evlerinde rahat rahat oturuyorlardı. Evvelâ devamlı olarak silâh ve tüfenklerle gezmişlerdi, şimdi sopa ile gezmeye çıkabilirlerdi."

Ancak anahatlarıyla çizmiş olan bu resmi tamamlamak için o zamandan kalma ve arşivlerimizde saklı bulunan tarihi vesikalardan bir kaçını seçerek, asıl metinlerini ve fotoğraflarını ilâve ediyorum.

1. Levha I.

Budun Valisi Vezir Ali Paşa'nın fermanı. Rima Sonbat vergisinin yükseltmemesini ve darülharbden gelen reyanın rahatsız etmemesini buyurmuştu.

Budun, evahir-ı şaban 1024 - Budun, 14-23 eylül 1615.

Ash Rıdvaň Devlet Arşivinde Nr. 25. /50,5 x 20,5 sm/.

22 Gyöngyös'teki 207 Nr. vesika. Egri divani üyeleri ve bütün ilgili timar sahipleri böyle kendi gelirlerinden de dört sene üzerine vazgeçmişlerdi. İnsan davranışlarının büyüklüğü ve cömertlikleri bundan anlaşılabilir.

23 Mişkofça şehir Arşivinde bulunan 4, 10, 14, 23, 24, 25, 26, 27, 28 Nr. vesikalar.

24 Radvaň'daki 10, 108, 248 vb. numaralı vesikalar.

25 1866 yılında doğan Slovák tarihçisi, Z dejin slobodného a hlavného hánskeho mesta Kremnice (Hür ve önemli madenci şehrinin Çremnica'nın tarihinden), Kramnuca 1928, S. 385-87.

Hüve.

Tuğra: Ahmed ben Mehmed han muzaffer daima.

Emîr el-ümera el-kiram, kebir el-kübera el-fiham, zu-l-kadr ve el-ihtram, sahib el-izz ve-l-ihtişam, el-muhtass bi-mezid-i inayet el-malik el-âlî /2/ Egre beglerbegisi - dame ikbaluhu - ve kıdvet el-kuzat ve-l-hükkâm, maden el-fazl ve-l-kelem mevlana Egri kadısı zide fazluhu /3/ tevki-i refi-i hümayun vasıl olcuk malum ola ki:

Filek sancağı hasslarından darendegân-ı ferman-ı hümayun Rim Sonbot nam /4/ varoş ehali adam gönderüb şöyle arzylediler ki bunlar her sene kesimlerin bir kara guruş ve yetmiş pinte yağ ve /5/ yetmiş pinte bal ve yetmiş kile un ve yetmiş kile alef ve üçyüz araba otluk ve elli araba odun verüb ve cizyelerin dahi /6/ cemine memur olanlara ikiyüz kara guruş verüb eda ederler/.

Egre-i mirimiran-ı sabık olgelmişe muhalif /7/ kesimlerin bin yüz guruş ve yağ ve balların yüz pinte alub ve yüz kile un ve alef ve beşyüz araba otluk /8/ ve yüz araba odun aldugundan gayri kadimden kendü rızaları ile getürüp veregeldikleri pişkeş ile /9/ kanaat etmeyüb fuzulen ziyade nesne taleb edüb cizyelerin dahi ikiyüz kara guruş etmekle edasına /10/ iktidarları olmayub perakande olmalarına bais ve badi olmagla üslub-ı sabık üzere kesimleri ve yag ve bal /11/ ve odun ve otluk ve cizye ve pişkeşleri alnub ziyade nesne ile rencide olunmamaları babında mukaddema emr-i şerifim verildügin /12/ bildürüb mucibince hükm-ü hümayunum rica eyledikleri ecelden buyurdum ki:

Hükm-i şerif-i vacib el-inkryadıyla vardıklarında /13/ bu hususı göresiz. Vech-i meşruh üzere kesimleri bin guruş ve yag ve bal yetmişer pinte ve yetmiş keyl un ve yetmiş keyl alef /14/ ve üçyüz araba otluk ve elli araba odun ve cizyeleri dahi kadimden ikiyüz kara guruş iken ziyade taleb olnub /15/ rencide eyledikleri vakı ise men' ü def' edüb mukaddeme ellerine verilen emr-i şerifim mucibince amel edüb minbad /16/ ziyade nesne talebi ile olgelmişe muhalif reayayı rencide ve remide etdirmeyüb tefrikalarından hazer eylesesiz /17/ ve arzyledilerki darülharbden bunlar bazı haymana reaya getürüb istimalet ile varoş-ı mezburda iskân /18/ etdirmişler iken bazı zuama ve erbab-ı timar: "Bizim defterde yazılı raiyyetlerimizdir" deyü rüsum-ı raiyyet taleb edüb /19/ ve göçürmek teklifin ederlermiş. Anı dahi göresiz.

Vakı ise cayız degildir, men'edüb, darülharbe varub /20/ istimalet ile gelen reaya mürad edindügi yerde mütemekkin olur ve raiyyetden halas olur,

minbad olvechle olmakule /21/ darülharbden gelen reayayı bir ferde dal ü rencide ve taciz ü remide etdirmeyesin. Mütemerridi sekdüb muhtac-ı arzolanı /22/ yazub bildüresin. Tekrar bu husus için şikâyet olunmalı eylemeyesin. Böyle bilesin ve bad-en-nazar bu hükm-ü hümayunumı ellerinde /23/ ibka edüb akamet-i şerife itimad kılasın.

Tahriren fi evahir-ı şehr-i şaban el-muazzam, sene erbaa ve işrin ve elf. Beyurt sahrayı Budun.

/Arka tarafta sahh ve okunulmaz imza/.

/Yukarıda 9. satırda ikiyüz elli kara guruş yerine yanlışlıkla ancak "iki-yüz" kara guruş yazmış bulunuyor/.

2. Levha II.

Ahmed kethüda hurufu. Rima Sonbathlar kesimin, hizmet akçesinin ve toprak mahsullerinin Bozuk günkü /Yeni yıl/ taksitini teslim etmişlerdi.

Egre, 6 rebitülevvel 1065 - Eger, 14 ocak 1655.

Ash Radvañ Devlet Arşivinde Nr. 159, /26 x 16 sm/.

Varoş-ı Rim Sonbod, kesim-i Bojuk sene 1065.

Kesim, reyal guruş 303. Bedel-i hizmet, esedi 100. Bedel-i araba-yı Solnok, esedi 100. Basdırma akçası, meblag 6666. İki yüz elli araba odun akçası, meblag 12000. Bugday, kile 50. Alef kile 50. Yag pinte 50. Asel pinte 50.

Zikrolnan Rim Sonbod varoşı ehalisinden mutad-ı kadim üzere bin altmış beş senesinde vakı Bojuk kesimlerin ve sair vergülerin bâlâda zikrolnduğı minval üzere getürüb sahib-i devlet efendimiz hazretleri tarafına tamamen eda ve teslim eyledükleri ecelden işbu huruf berayı temesük yedlerine verilmiştir.

Elvakı 6 rebiyülevvel sene 1065.

İmza: Ahkar el-ibad Ahmed kethüda-yı hazret-i Paşa.

Arka tarafta mühür: Hüdaya çünki şüd namım Ahmed,

Müyessir kun mara didar-ı samed. /10/60.

3. Levha III.

Egri kadısı Abdülkerimin hücut-i şer'iyesi. Kaymakam Salih Aga Rima-sonbathlardan 250 guruş kesim taksitini haksızlıkla iki defa cebren almış. Kadı kendisini 250 guruşun iade etmesine mahkûm etmiş.

Egri, 21-29 cemaziçülâhır 1071 - 21 şubat - 1 mart 1661.

Aslı Radvaň Devlet Arşivinde Nr. 57, /42 x 14,5 sm/.

Hüve.

Kadının ibare-i tasdiki: El-emrü kema zukkirafihi namakuhu el-fakir Abdülkerim el-kadı be-kaza-yı Egri, afi anhu.

Kadının mühürü: Raci-yi lûtf-ı İlähî Abdülkerim.

Sebeb-i tahrir-i kitab-ı şer'i oldurki /2/ Dârülcihad Egri muzafatından Rima Sonbat reayasından Kara Balind ve Köröşi Mihailo ve Sabo İştvan /3/ nam zimmiler asaleten ve sair varoş ehali tarafından vekâleten yine bil-fiil Egri beglerbegisi izzetli /4/ ve saadetli Kasım Paşa yusara Allahu mayurid ve mayaşâ hazretlerinin kaim makamı olan izzetli Salih Agayı /5/ meclis-i şer-i şerif-i lâzım el-teşrife ihzar ve mahzarın ad üzerine takrir-i dâva eyledilerki:

Biz Egri begler /6/ begilerinin havass-ı hümayun reayasından olup ve nukuden olan kesimi senede dört defa eda ve teslim /7/ ederiz. Hâla kaim makam-ı mezbur Salih Aga bizden altı ayda iki defa üzerimize edası lâzım olan /8/ avaidi ahzükabz edüb izzetli saadetli Kasım Paşa hazretlerine vermemekle paşayı müşarünileyh /9/ hazretleri bizden tekrar alup hâlâ kaim makam-ı mezbur Salih Agadan ziyade aldugı ikiyüz elli /10/ kara guruşu taleb edüp redd olunması matlubumuzdur, dediklerinde gıbb es-sual mezbur Salih Aga /11/ cevabında:

“Fihakika sizden bir defa aldım, lâkin iki defa almadım.”

Temessük ibraz etdiklerinde: “Mühür benimdir /12/ amma akçayı almış degilim”, deyü münkir olcuk mezburun reayadan dâvalarına mutabık beyyine taleb olındukda /13/ udul-ı ricaldan Egri sakinlerinden Çeri başı İbrahim Aga ve yeniçeri ocagından tercüman /14/ Hüseyin Beşe meclis-i şer'-i şerife hâzır olup şehadet-i şer'iyye eylediler ki reaya-yı mezbur üzerlerine /15/ edası lâzım olan avaidi zaman-ı kaim makamlığında altı ayda nukud olan kesimi bizim huzurumuzda /16/ iki defa ahzükabz edüp temessük verdi, biz bu hususa şahidiz, şehadet ederiz, deyü /17/ eda-yı şehadet-i şer'iyye eylediklerinden sonra badetta'dil ve tezkiye şehadetleri hayyiz-i kabulda vakıa olmagın /18/ ikiyüz elli kara guruşın reddine tenbih birle heza el-vesika keteb ü imlâ olup mezburun reaya yedlerine /19/ ref'ü i'ta olındı ledelhace ibraz edüp ihticac edinelere.

Tahriren fi evahır-ı cemaziyülahır /20/ li-sene ahda ve seb'in ve elf.

Şühud el-hal: İdris Efendi, Dellal Mahmud, Halil Aga, muhızır Hasan Beşe.

Arka tarafta Türkçe kayıt: Elinde olan hüccet-i şer'iyyesi mucibince Salih Agadan bittamam tahsil olına yazılmışdır. Fi 21 c. sene 1071. Mübaşır.

Çağdaş Macarca kayıt: 1661. Kadea Törueñjeröl, melljel conuincaltatot az Caymekan az el tagadot Fl 300 Summa penzröl. irot level. /Kadı tarafından yazmış olan hüccet-i şer'iyye. Kaymakamın inkâr ettiği 300 guruşluk kesim taksiti hakkında. Geri vermesine mahkûm olmuş./

4. Levha IV.

Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşanın Ahmed Gereye gönderdiği mektub. Mişkofça reayalarının Tatar ordusu tarafından incitmemesini buyurmuştu.

Uyvar, rebiyülevvel 1074/ Nové Zámky, 3 ekim - 1 kasım 1663.

Aslı Mişkofça şehri arşivinde Nr. 4.

Halef es-selatin el-izam-ı hânî, nevbave-i hanedan-ı ilhanî, izzetlü ve saadetlü ve devletlü oglum Ahmet Gerey Sultan hazretlerinin izz-i huzur-ı saadet mevfurları savbına enva'-ı i'zaz ve ikram ve esnaf-ı tevkir ve ihtiram birle sahaif-i dâvat-i safiyat'u anberbar /2/ ve lâtaif-i teslimat-i vafiyat-ı abhernisar ithafından sonra zamir-i münir-i hurşid lami'ane inha-i muhlisane budur ki:

Benim izzetlu oglum, eyalet-i Egre havassından bais-i mektub-ı vedad Mişkofça nam karye ahalisi ordu hümayunuma arzuhal edüp, zikrolunan kariye yol üzerinde vakı olmagla /3/ asakir-i islâm mürur ve ubur etdiklerinde dahl ve rencide olmamaların rica ve iltimas etmeleriyle varaka'yı muhaleset-i bedrika keşide-i silk mastu ve res ide-yi izz-i huzur-ı devletmevfurları kılınmışdır. İnşallâh taâli vüsuli husule karib oldukda memuldürki mezburları ve sair /4/ ellerinde kâğıdımız olan bu makule fikarayı himayet ve siyanet ve adamların kollarından ber-mu'tad ileyh kimesneyi üzerlerine tayin buyurub âyende vü revendeye rencide etdirmemeğe bezl-i mesa'i-i cemile buyurıla. Benim devletlü oglum, reaya ve fikaranın refah halde olmaları mürad-ı hümayun-ı şehryarı /5/ olub himayet ve siyanetleri zimmetimize lâzımdır öyle olsa bu babda vücade gelen hüsn-ü takayyüd ve ihtimamlardan fevkelgaye mahzuz olmamız mukarrerdir.

Bâki hemişe eyyam izz ü saadet-i kâmranî hanı daim ve lâyezali bad.

imza: El-muhlis min-elmuhibb Ahmed.

5. Levha V.

Ahmz Gerey'in yarlığı şerifi Tatar askerlerine Rima Sonbatlıları rahatsız etmemelerini emretmişti.

Uyvar, rebiyülevve 1074 - Nové Zámky, 3 ekim - 1 kasım 1663.

Ash Radvaň Devlet Arşivinde Nr. 104, /28,5 x 19,5 sm/.

Hüve.

Bais-i tahrir-i yarlgı-ı şerif /ve/ ferman-ı sultanî budurki:

Darend-e-i emrim olan Egri'y tabi Rima Sonbot /2/ karye reayası saadetlü padişahın reayalarından olmagın asker-i Tatardan bir ferd karye-i /3/ merkuma reyalarını rencide ve remide etmek bâbında yedlerine yarlgı-ı şerifim verilmiştir. Mirza /4/ kollarımız olsun ve gerk Ak-Kerman agaları ve gayriler olsun her kim karye-i mezbura reayalarını /5/ rencide ü remide ederse kendüne eyü değildir başı kesilüb ve koşı talanmak mukarrerdir. /6/ Bu bâbda sadır olan yarlgı-ı şerifim muharrerdir /6/ Bu babda sadır olan yarlgı-ı şerifim mefhumı ile âmil olasız.

Tahiren fi mâh-ı rebiül evvel sene 1074.

Mühür ile sahh: Ahmed Gerey sultan ibn Mehmed Gerey Han 1068.

6. Levha VI.

Rima Sonbat ahalisinin sadrazama sundukları arzuhal. Fazıl Ahmed Paşa sadrazam Osmanlı ve Tatar askerlerine ahaliyi rahatsız etmemelerini buyurmuştur.

Sonbot, 17 rebiyülevvel 1074 - Rimavská Sobota, 19 ekim 1663.

Ash Radvaň Devlet Arşivinde Nr. 18, /29 x 19, 5 sm/.

Hüve.

Saadetlü mürüvvetlü sultanım hazretleri sag olsun /2/ bu fukara Egre semtlerinde vakı' Rim Sonbot nam varoşın fukarası olub saadetlü sultanım hâlâ varoşımız etrafında /3/ harbî kalelerden Filek kalesinden gayri kale kalmayub tahrib olunmagla Tatar ve Osmanlu askerinden havfımız olub /4/ varoş fukarası perakende olmak üzere olmalarıyla bu bâbda asker-i islâmdan

bu fukara-yı kimesne rencide eylememek /5/ için yeddimize sultanım hazretlerinin ferman-ı şerifleri rica olunur. Bâkî ferman sultanımındır.

Fukara-yı Sonbot.

Metnin üstünde sarazamın emri yazılmıştır:

Sahh. Zikrolınan Sonbot varoşı reayası haracgüzar /2/ reaya olmagla eger tavaif askerdir ve eger Tatardır ve sairleridir /3/ minba'd kendülerine ve evladlarına ve emval ve erzaklarına taarruz ve müdahale /4/ etmekden bi-gayet ihtiraz edeler. Bundan sonra şöyleki kendülerine ve emval ve erzaklarına /5/ tarruz eder olursa ahzolmub orduyu hümayuna ihzar olma deyü buyurıldı. Fi 17 rebiyülevvel /10/74.

Arka tarafta çağdaş Macarca kayıt: Sene 1663. Saadetlü sadrazam efendimiz tarafından alınmış himâte kâğıdımızdır.

7. Levha VII.

Ahmed kethüda tezkeresi. Rima Sonbathlar kesimin, hizmet akçesinin ve toprak mahsullerinin Hızır günkü taksitini teslim etmişlerdi.

Egre, 5 zilkade 1076 - Eger, 9 mayıs 1666.

Ashl Rima Sonbat Şehir arşivinde Nr. 41 /20 x 14 sm/.

Hüve.

Karye-i Rim Sombot varoşının üç aylık rûz-ı Hızır vergülerin beyan eder.

Kesim, penz 16666. Bedel-i hizmet, penz 10000. Kireç hane hizmetine, penz 10000. Sagmal inek, penz 4000. Revgan, pinte 50. Asel, pinte 50. Kendüm, kile 50 Şair, kile 40. Sahh

Bâis-i tahrir-i huruf budur ki bin yetmiş altı senesinde varoşı mezbur mu'tadı kadim üzere veregeldikleri kesimi bâlâda tahrir olındığı üzere bit-tamam eda ve teslim eyledikleri ecelden yedlerine işbu tezkere verildi ki vakt-i hâcette ibrazolma.

Tahriren 5 şehr-i zilkade-i şerife li-sene 1076.

İmza: Efkar el-ibad Ahmed kethüdayı hazret-i İbrahim Paşa. m.

8. Levha VIII.

Mustafa kethüda tezkresi. Rima Sonbathlar 500 araba kuru otun bahasını kendisine teslim etmişlerdi.

Egre, 18 muharrem 1078 - Eger, 10 temmuz 1667.

Ash Radvañ Devlet Arşivinde Nr. 72, /21 x 14 sm/.

Hüve.

Bâis-i tahrir-i tezkere budurki devletlü ve saadetlü paşa efendimiz hazretlerinin havass karyelerinden Rim Sombat varoş reayasını beher sene vergeldikleri beşyüz aded araba ot gılıbu sene dahi mu'tad-ı kadim üzere tamam alub kabzedüb yedlerine işbu tezkere verilmiştir hin-i mahalde mezbur beşyüz aded araba otlugı tarafımıza tamam eda ve teslim eylediklerini temessük edünüb ihtiyac /şöyle/ edineler.

Tahriren fi fi 18 şehr-i muharrem el-harz sene 1078.

İmza: El-hakir Mustafa kethüdayı hazret-i paşa.

Arka tarafında mühür: Bende-yi Hüda Mustafa /10/70.

9. Levha IX.

Sultan IV. Mehmed fermanı. Rima Sonbathların maktuları öşre muadil tayin olduğu halde Egri zabıtları bununla kanaat etmeyip zorla ziyadesini alırlarmış. Sultan da bu haksızlığı yasak etmişti.

Yenişehir Fener, 21-30 cemaziyülevvel 1079 - Larissa 27 ekim - 5 kısım 1668.

Ash Rima Sonbat Şehir Arşivinde No. 21, /57 x 21,5 sm/.

Hüve.

Tuğra: Mehmed ben İbrahim Han muzaffer daima.

Kıdvet el-kuzat ve-lhükkâm, ma'den el-fazl ve-l-keâm, mevlânâ Egre kadısı, zide fazlıhu, tevki-i refi-i hümayun vasil olcak /2/ malum olaki:

Kaza-yı mezbura tabi darendegân-ı ferman-ı hümayun Rima Sonbat varoşı ahalisi dergâh-ı muallâma arzuhal /3/ edüb:

Bunların varoşları defter-i cedid-i hakanide mukayyed havassından olub ve bunlar varoş-ı merkumın yine defterde mukayyed /4/ raiyyet ve raiyyeti ogullarından olub ve hukuk ve rüsumları defterde maktu kaydolınmagla ber mucib-i defter öşre muadil maktuların /5/ mirimiran tarafından zabıtları olanlara eda edüb kusurları yogıken mirimiran tarafından zabıtları olanlar kanaat /6/ etmeyüb kanun ve deftere ve kadimden ohgelene muhalif cebren yüzer pinte yağ ve bal ve yüzer keyl un ve alef ve beşyüz elli araba /7/ otluk ve beşyüz araba odun alub rencide ve taaddi etmekten hali olmadıkların bildirüb hilâf-ı şer' ve kanun ve defter /8/ ve kadimden ohgelene mugayir rencide etdirilmeyüb men'ü def' olünmak bâbında emr-i şerifim rica eyledikleri ecelden buyurdumki: /9

Hükm-i şerifimle vardıklarında hakk ü adl üzere göresin. Arzolındığı üzere ise eyyam-ı saadet encamında reaya ve berrayaya /10/ zulm ü taddi olındığına rızayı şerifim yokdur. Bunlar bermucib-i defter ve ohgeldüğü üzere öşre muadil hukuk ve rüsumların /11/ bi-kusur eda eylediklerinden sonra mirimiran tarafından zabıtları olanlara bivech ve hilâf-ı kanun ve defter ve fuzulî /12/ olvechle ziyade nesnelerin almayanlar ve aldırmaşın.

Hilaf-ı şer'-i mutahhar ve mugayir-i kanun ve emr ve defter kimesneye iş /13/ etdirmeyesin. İnad üzere olub muhtac-ı arzolanları ism ü resmleriyle yazub bildirüb husus-ı mezbur için tekrar /14/ emr-i şerifim varmalu eylemeyesin. Şöyle bilesin. Alamet-i şerife i'timad kılasın.

Tahriren fi evahir-ı şehr-i cemaziyülevveli /15/ sene tis'a ve seb'in ve elf. Be-meştayı Yenişehir Fener.

Arka tarafta kayıt ile sahh ve üç paraf: Sicille kayd şüd. Sahh. Mehmed. El-fakir Ahmed. Süleyman.

10. Levha X.

Süleyman Egri kadısı hüccet-i şeriyyesi. Nr. 9. fermanı esas alarak Rima Sonbat yıllık maktuunun öşre muadil olmasını ve yılda dört defa üç aylık taksitlerle ödemesini şer'an tayin etmişti.

Egri, 20 şaban 1079 - Eger, 23 ocak 1669.

Ash Rima Sonbat Şehir arşivinde Nr. 24. /42 x 22,6 sm/.

Hüve.

Metnin üstünde yukarı köşede: Sicille kaydolmıdır. Sahh.

Kadının tasdiki: El-emr hasebima hurrira fihi namakuhu el-fakir ileyki sübhane ve taâla Süleyman ben Ahmed el-kadı be-medineti Egri el-mahrusa, 'afi 'anhüma.

Kadının mührü: Bende-i mennan, Süleyman 77.

Sebeb-i tahrir-i kitab-ı şer'i oldurki:

Husus-ı âtiy-ül-beyanın istima ve tahriri için ferman-ı sultanî ve hükm-i hümayun-ı hakanî varid olmagın bilfiil Egri eyaletine mutasarrıf olan devletli ve saadetli /3/ Hüseyin Paşa - yasara 'llah ma-yurid ve ma-yaşa - hazretlerinin huzur-ı şeriflerinde ma'kud olan meclis-i şer'-i hatîr-i lâzım et-tevkırda Egri kazasına tabi Rim Sonbat varoşı /4/ zimmilerinden ashab-ı haza-l-kitab Ötvöş Görg ve Siyarto Görg ve Apali Andraş, Vaşali Marton ve Bartoş Tamaş nam zimmiler ve sairleri meclis-i ma'kud-ı /5/ mezburda hâzırın olub takrir-i kelâm ve bast-ı meram edüb dedilerki:

Sakin olduğumuz karye-i Rim Sonbat varoşı defter-i cedid-i hakanide mukayyed /6/ havassından olub feth-i hakaniden berü hukuk ve rüsumlarımız defterde maktu kaydolınmagla bermucib-i defter Egri beglerbegisi tarafından zabıtlarımız olanlara /7/ hukuk ve rüsumlarımızı olgeldüğü üzere tamamen eda ve teslim ederken bir kaç seneden berü Egri beglerbegisi olanlar hilâf-ı defter ve kadimden olgelene muhalif bizden ziyade /8/ yag ve bal ve alef ve otluk ve odun alub ve andan ma'da teklif için nakid akça teslim eyledigimizde kethüdaları on akçada bir akça ve hazinedarı /9/ yigirmi akçada bir akça alub ve bunun imsalî nice zulm ü taddileri sebebinden kariyemiz reayası ekseri firar ve terk-i diyar edüb zulmnun dest-i /10/ tetavüli üzerimizden men'ü def' olunmaz ise cümlemiz kararı firara tebdil edüb mal-i padişahiye zarar müretteb olmak mukarrerdir.

Dediklerinde imtisalen /11/ li-l-emr-el-âli paşayı müşarünileyh hazretleri cevaba mutasaddi olub:

"Bu makule zulme benim rızam yokdur ve lâkin bu âna değin vali-yi Egri olanlara kadimden olgeldüğü /12/ üzere ve verelmişler ise anı bize versünler."

Dedikde varoş-ı mezbur ahalileri öşre mu'adil üç ayda biron altı bin altıyüz altmış altı akça ve bedel-i hizmet /13/ üç ayda bir üç bin üçyüz otuz üç akça ve bastırma beha Bozukda altı bin altıyüz altmış altı akça ve odun ruz-ı Kasımda ikiyüz araba ve ruz-ı Hızırda iki yüz araba /14/ ve revgan-ı sade senede yetmiş vakıyye nısfı ruz-ı Hızır da ve nısfı Bozukda ve asel dahi senede

yetmiş vakıyye nısfı ruz-ı Hızırda ve nısfı Bozukda ve alef yetmiş keyl /15/ nısfı ruz-ı Hızırda ve nısfı Bozukda ve kendüm yetmiş keyl nısfı ruz-ı Hızırda ve nısfı Bozukda ve ruz-ı Hızırda sagmal akçası dört bin akça ve çayır mevsi-
minde /16/ dört yüz araba otluk vermege taahhüd eylediklerinde paşayı müşarünileyh hazretleri dahi razı olmagın.

Hilâf-ı şer'i şerif ve mugayir-i emr-i münif rencide olunmamak üzere /17/ kabl-i şer'den işbu huruf temessüken keteb u tahrir olmuş yedd-i tâli-
buna vaz'ü i'ta olındı.

Tahrir/en/ fi-lyevm el-'işrin min şehr-i şaban el-muazzam li-sene tis'a ve
seb'in ve elf.

Şühud el-hal:

Mustafa Efendi, defterdar-ı Egri.

Mustafa Aga, kapuagası.

El-Hacı Yakub Aga, kethüda-yı defter.

Ahmed Beg, miralay.

İbrahim Aga, kethüda-yı gönüllüyyan.

El-Hacı Mehmed Aga, kethüda-yı Beg.

Mustafa, Aga-yı azaban-ı sani.

Mehmed Aga, kethüda-yı çavuşan.

Mustafa çorbacı, muhızır aga.

Hüseyin Çelebi, diyak.

ve gayrihüm min el-mezburin.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header.

Main body of handwritten text in a cursive script, likely Persian or Arabic, covering most of the page.

Small handwritten text or signature at the bottom left corner of the page.

Handwritten mathematical notes and a ruler.

Top section: $\frac{1090}{\dots}$ and other calculations.

Middle section: $\frac{100}{\dots}$ and $\frac{12000}{\dots}$.

Bottom section: A paragraph of handwritten text in Persian/Arabic script, followed by a signature and a decorative flourish.

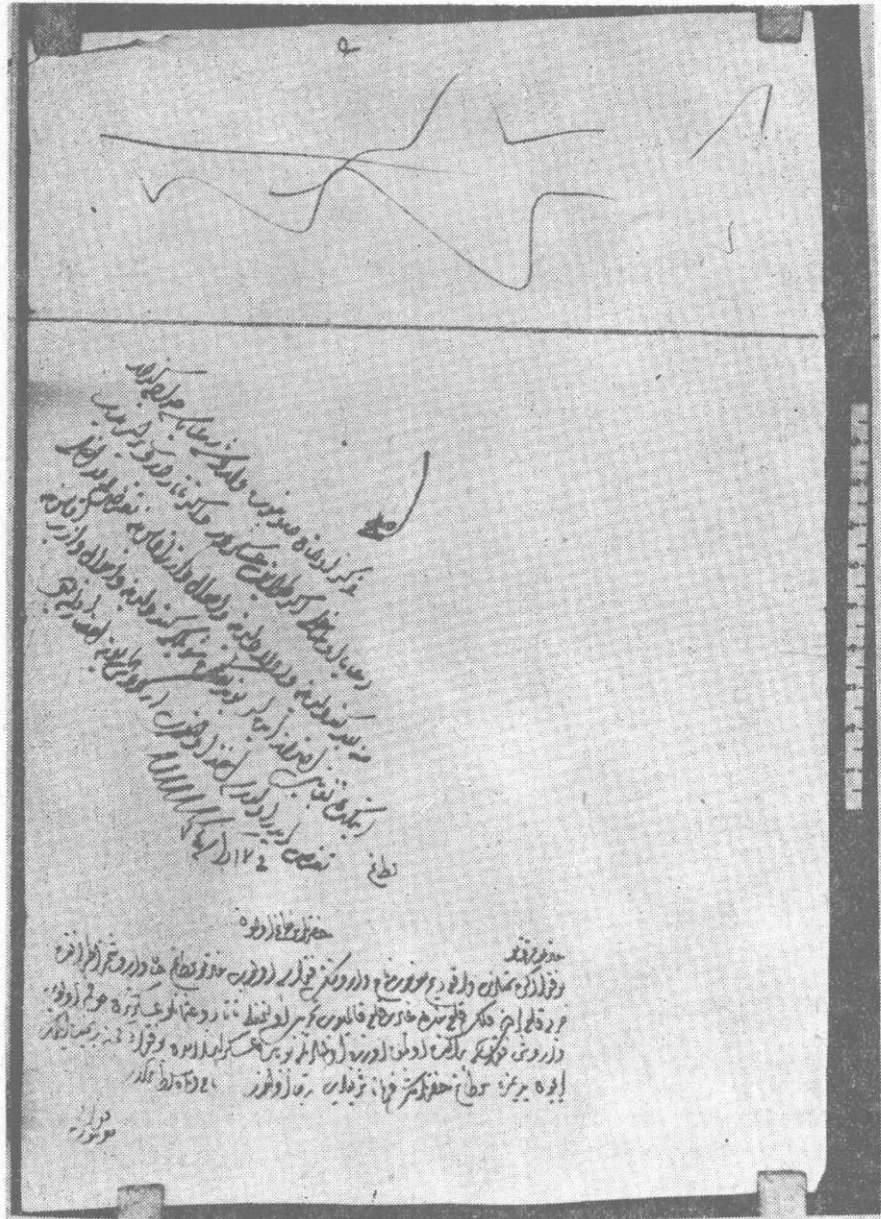
Right side: A vertical ruler with markings from 0 to 100.

Handwritten text in a cursive script, rotated 90 degrees clockwise. The text appears to be a personal letter or a document from the 18th or 19th century. The ink is dark, and the paper is aged. The script is very fluid and connected, typical of the period. There are several lines of text, with some larger letters that might be initials or the start of a new section. The overall appearance is that of a well-preserved historical document.

بعضی کتب و تصانیف که در این احوال از آنجا که نام و صورت
بر آن رعایت شده است هر یک در این احوال ذکر شده که آثار
مؤلفان در این احوال در بعضی موارد نیز ذکر شده است
فلا يزال ذكره انما هو من غير ادوية ابرع في هذا الشأن
بعضی در این احوال که در بعضی کتب و تصانیف
در این احوال ذکر شده و بعضی از آنرا که در این احوال ذکر شده است

۱۰۲۴

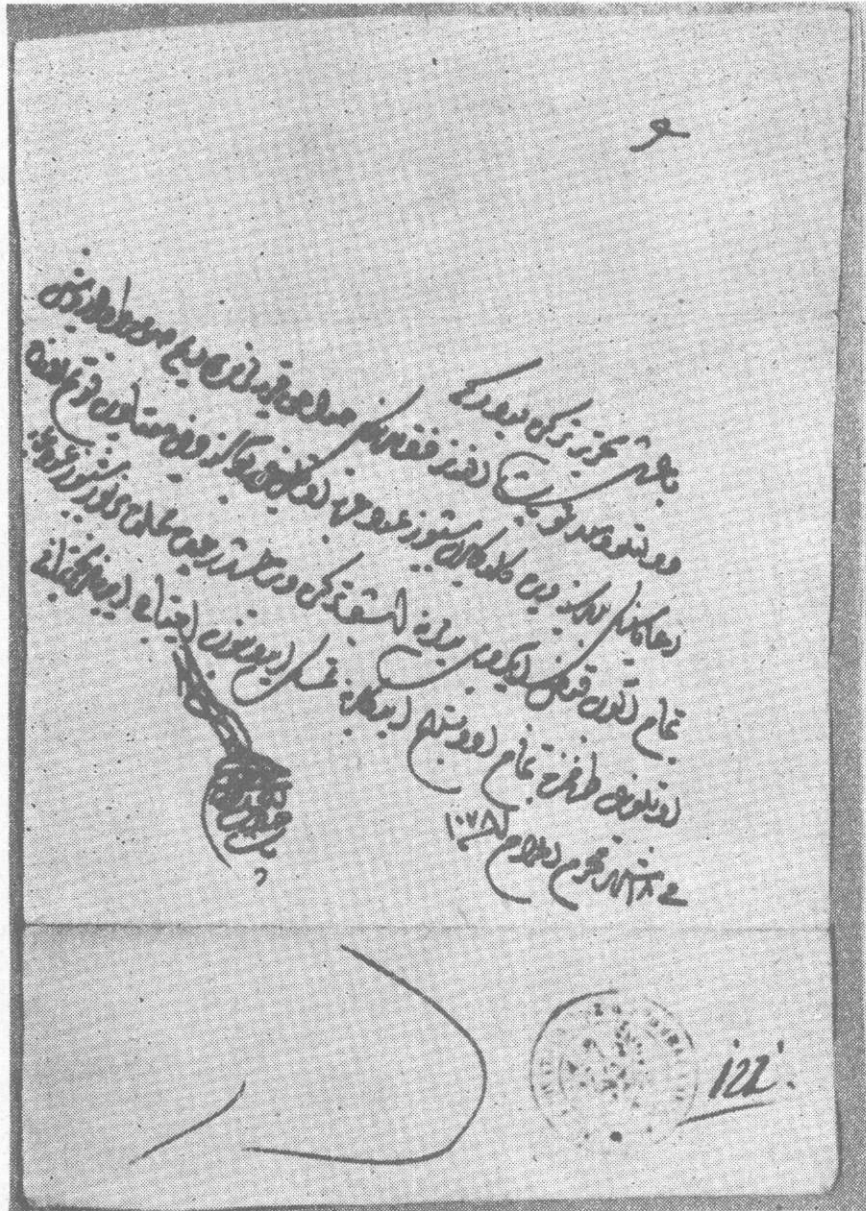

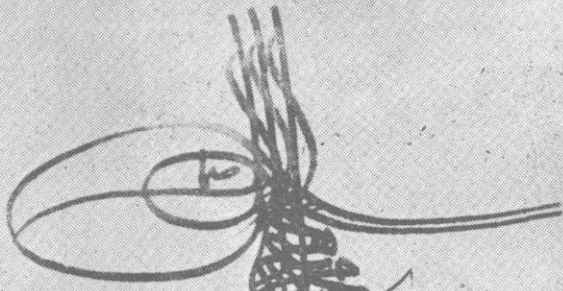
A manuscript page featuring a ruler at the top with markings from 6 to 9. The text is written in a cursive script, likely Persian or Arabic, and is arranged in several lines. At the top right, there is a small symbol resembling the number 9. The text includes numerical values such as 10,000, 10,000, 10,000, and 10,000. A signature is present at the bottom left of the text block. The page is framed by a dark border.

6 7 8 9

۹

مستورد هفتاد و نه هزار و صد و بیست و یک تن بیاض بود
 بلیصرت کر چه جا بود...
 کلمه کشته شد...
 درین ملک کشته شد...
 برای استعمار دولت ایران حاجت روزگار...

قرة القضاة والقطا...
 مع لود...
 لود...
 رقية...
 بيوت...
 ايت...
 اوت...
 و...
 ك...
 ط...
 بي...
 او...
 ا...
 ا...
 ا...

الامام سابقه
 سيدنا محمد
 موعظا

نسخة
 خطي

قصود انما هي في حق الله عز وجل و
 حب ما يشاء الله من اهل بيته
 وارضوا بما قسم الله لهم
 من امره فان الله هو القابض
 والبارئ هو الموفق والهادي
 الى مقادير الامور وانما
 نزلنا القرآن لعلنا نذكر
 الناس بالهدى الى صراط
 مستقيم وانما نزلنا القرآن
 لعلنا نذكر الناس بالهدى
 الى صراط مستقيم

